

NERINGA GALIŠANSKYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

DAINIUS GENYS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

MARIA MANOTSKOVA

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.80>

2023. 80

ŠEŠTOSIOS TARPTAUTINĖS LEONIDO DONSKIO ATMINIMO
KONFERENCIJOS APŽVALGA

2022 metų invazija sugrąžino Rusiją po ekspertų padidinamuoju stiklu. Šioje šalyje vėl plinta sovietinis virusas, pasižymintis ekstremalia ideologija, išgalėjusia oligarchija, lyderio šlovinimu, agresyviu nacionalizmu ir pražūtingu propagandos ir dezinformacijos lygiu. Postsovietinių tautų vyresnioji karta tikėjosi ir linkėjo, kad jų vaikai tokios valstybės daugiau niekada nebepamatytų, tačiau Rytų Europa vėl užaugins kartą, kuri bus pratusi prie žiaurumų ir politinių ekstremalumų. Neretam jaunesniosios kartos atstovui tai atrodo ne šiaip neįprasta, bet tiesiog neįtikėtina – gimus ir augus po geležinės uždangos griūties, turėta vilties, kad jokia šalis nebus taip giliai paskendusį iliuzijose, jog pradėtų beprasmę karą.

Šiųmetės konferencijos (vykusios rugsėjo 21 dieną Vilniuje, „Vaidilos“ teatre) tematika ir pavadinimas labai simboliški. Rusijai tebetęsiant kruviną kaimyninės Ukrainos puolimą, neįmanoma į tai nereaguoti, nepasvarstyti apie pačios Rusijos ateitį ir likimą. Organizatorių noras buvo ne tik imtis nūdienos geopolitikos aktualijų padiktuotos temos, bet ir susieti tai su intelektualiniu Leonido Donskio palikimu, su temomis, kurios buvo artimos pačiam filosofui. Žinomas dalykas, kad L. Donskis buvo puikiai susipažinęs su Andrejaus Amalriko pranašyste („Ar išsilaiskys Sovietų Sąjunga iki 1984 metų?“¹) ir ne kartą ją viešai aptaręs tiek savo paskaitose, tiek mokslo populiarinimo straipsniuose. Polemizuodamas tiek su Andrejumi Amalriku, tiek su George'u Orwellu, jis ne kartą ieškojo paralelių tarp distopijos ir tikrovės, priversdamas susimąstyti, kas yra kas. Tiesą pasakius, L. Donskis ir pats

¹ *Prošuščestvuet li Sovetskij Sojuz do 1984 goda?* Veikalas išleistas 1970 metais Amsterdame, prieiga internete <<https://www.vle.lt/straipsnis/andrej-amalrik>>.

buvo neblogas pranašas – dar 2016-aisiais inicijavo politinių portretų ciklą, skirdamas dėmesio herojams ir antiherojams, iš kurių vienas buvo liūdnai pagarsėjęs Vladimiras Putinas. Jau tuomet filosofas ne tik išvalgiai detalizavo pastarojo psichologinį portretą, bet ir pranašišškai nužymėjo galimus jo evoliucijos scenarijus. Deja, daugelis jų išsipildė. Taigi, kasmetinė Leonido Donskio atminimui skirta konferencija „Ar Rusija išgyvens 2024-uosius?“ į dienos šviesą gražino Andrejaus Amalriko esė ir pakvietė svarstyti ateities Rusijos scenarijus.

A. Amalriko, gimusio ir iki priverstinės emigracijos gyvenusio Sovietų Sąjungoje, kūryba buvo draudžiama dėl antivalstybinių pažiūrų. Nepaisant to, esė išgarsėjo užsienyje ir iki šiol yra laikoma išvalgiu tuometinės Sovietų Sąjungos politiniu vertinimu, net jei ne kiekviena pranašystė knygoje išsipildė. Nors Sovietų Sąjungai sugriauti neprireikė visa griaunančio karo su Kinija, kaip pranašavo autorius, tačiau spėjęs, kad Sovietų Sąjunga subyrės 1980–1985 metais, A. Amalrikas apsiriko vos keleriais metais. Be to, rašytojas teigė, jog SSRS griūtis priežastimis taps ir vidiniai veiksniai: izoliacija nuo likusio pasaulio, stagnacija ir biurokratizacija, ko sovietinėje realybėje netrūko. Autoriaus įsitikinimu, bet kuri valstybė, priversta tiek daug jėgų skirti milijonams savo subjektų fizinei ir psichologinei kontrolei, paprasčiausiai negalėtų išgyventi amžinai². Šios ir kitos jaunojo istoriko išvalgos provokuoja permąstyti Rusijos likimą nūdienos kontekste: ar subyrėjęs Sovietų Sąjungai ir įkūrus Rusijos Federaciją kas nors esmiškai pasikeitė? Ar ekstremalumus mėgstančiai Rusijos valdžiai irgi yra lemta sugriūti? Ar šio šalies etapo pabaiga taps visa griaunantis karas su Ukraina ir, kaip konferencijos metu sakė Michailas Šiškinas, su visu pasauliu? O kas tada?

Konferencijos organizatoriai subūrė diplomatus, saugumo ekspertus, visuomenininkus, žurnalistus ir žmogaus teisių aktyvistus iš JAV, Suomijos, Olandijos, Didžiosios Britanijos, Italijos, Kipro, Danijos, Lietuvos, Ukrainos ir pačios Rusijos. Jie svarstė, kokių žingsnių reikia imtis, kad Rusija nustotų kelti grėsmę savo kaimynams, o asmenys, atsakingi už nusikaltimus Ukrainoje ir kitose užpultose šalyse, būtų patraukti atsakomybėn ir (ar) kaip galima padėti Rusijos Federacijos gyventojams sukurti demokratiškai valdomą valstybę (ar valstybes), veikiančią (ar veikiančias) pagal tarptautinę teisę?

Nors diplomatai, akademinio pasaulio atstovai ir žurnalistai dažniausiai yra *status quo* ekspertai, konferencijos metu savo žinias jie taikė pranašystėms, kaip ir jaunas istorikas Andrejus Amalrikas prieš daugiau nei 50 metų. Dalyviai aiškiai pasisakė už griežtų bausmių taikymą Rusijos karo nusikaltėliams, tačiau ateitį vertino atsargiai. Kai kurios išvados plaukė iš dar rusenančios vilties, jog teisybės užtikrinimas ir institucijų veiknumas efektyviai išspręsti padarytas žalas yra įmanomi.

² Prieiga internete <<https://newcriterion.com/blogs/dispatch/sharansky-makes-the-case>>.

Kita pusė į pranašystes įtraukė ir nusivylimus, todėl išreiškė daug atsargesnius spėjimus, sufleruojančius ribotas tarptautinių instancijų galimybes, ir numatė, kad tai gali sukelti nesuskaičiuojamus žmogiškuosius ir materialiuosius nuostolius ne tik karo nusiaubtoms teritorijoms, bet ir visai Europai. Tačiau viena pranašystė per konferenciją nuskambėjo ne kartą – istorija rodo, jog destruktvyvios imperijos visuomet žlunga, o Rusija turi visus tokios imperijos bruožus. Vienintelis nežinomas – laikas.

Svarstydami Rusijos valstybinio vieningumo ar dezintegracijos scenarijus, konferencijos dalyviai dalijosi savo įžvalgomis apie priežastis, dėl kurių būtent atsiskyrimas pastaruoju metu tapo Rusijos mažumų aktyvistų politinės darbotvarkės dalimi, ir apie veiksnius, į kuriuos reikėtų atsižvelgti, kad ir kaip įvykiai susiklostytų – ar pokario Rusija bus atsinaujinusi federacija, ar kelios mažesnės valstybės. Rusijos mažumų atstovai atkreipė dėmesį į tai, kad Rusijos Federacija yra sudėtinga šalis ne tik dėl to, kad ją sudaro skirtingi regionai, kai kurie iš jų etninės priklausomybės pagrindu, pavyzdžiui, Kalmukija ar Čečėnija, bet ir dėl to, kad patys regionai yra sudėtingi, etniškai nevienalyčiai: Buriatijoje gyvena rusų dauguma, Baškirijoje – totorių mažuma, Dagestane – kelios dešimtys etninių grupių, o „rusiškų“ regionų gyventojų daugumą sudaro įvairios kilmės žmonės. Vienas iš svarbių diskriminacijos pavyzdžių, skatinančių atsiskyrimo idėjas, tai gyvenimo ir mirties nelygybė. Be kasdienės diskriminacijos darbe ar kultūroje, etninės mažumos dažniau nei dauguma yra šaukiamos į kariuomenę ir žūsta kare. Tai koreliuoja su tuo, kad etniniai regionai yra mažiau ekonomiškai privilegijuoti. Siekiant suvokti holistinius procesus, vykstančius Rusijoje, svarbu suprasti, kad ši visuma susideda iš daugybės smulkesnių detalių, kurios nėra vienalytės ar panašios. Taigi, siekiant dekonstruoti dabartinę tikrovę, svarbu atpažinti daugialypius istorinius naratyvus ir juos reprezentuojančius subjektus, turinčius skirtingus tikslus ir strategijas, kurios gali būti užgožiamos centrinės valdžios.

Praslinkus daugiau nei 50 metų istorikai, diplomatai, politikai ir kiti aukšto lygio specialistai vėl tapo ateities pranašais, o per dešimtis metų įgyta patirtis jiems vėl sufleruoja Andrejaus Amalriko nuspėtą ateitį – Rusija, bandanti imituoti imperiją, žlugs. Tačiau ar moderniosios rusiškos imperijos žlugimas sugrąžins taikos viltį, ar vėl kartosis ciniški galios žaidimai? Leonido Donskio mums paliktas priesakas yra gana paprastas, bet reikalaujantis pastangų – domėtis viešaisiais reikalais, garsiai sakyti tiesą net tada, kai skauda, atstovauti ir ginti žmogaus orumą, demaskuoti provincialumą, ginti laisvę, daryti tai be pykčio ar neapykantos, o per dialogą. Argi nebūtų fantastiška, jei toks *credo* būtų priimtinas mūsų kaimynams?